Rallen

Nr 2 2024
Årgång 54

Angarngruppens informationsblad

Hur går det för Sveriges växter?
Korpar och havsörnar i Markim
Nattinspelning av fågelläten
Kärt barn har många namn
Skimmerfjärilarnas intåg
Kråka som blev grå och svart
Fågelobservationer 1:a kvartalet 2024
Naturvårdsrapport
Skalbaggsfynd
Årsmötet
Utter
Varg
Ringmärkning

Utter med fångst på Angarnssjöängens is. Foto: Ove Jansson

Ordföranden har ordet

... och så plötsligt hände ”allt” på en gång! Välkomna till våren, till Angarngruppens digra vårprogram och vårnumret av Rallen.

STOPPA PRESSARNA! Efter nästan 40 års uppehåll kan vi nu återuppta ringmärkning av fåglar i Angarnssjöängen. Vi har precis fått besked från Länsstyrelsen, att man godkänt vår dispensansökan i detta ärende. Läs mer längre fram i bladet.

Vi har för övrigt två stora nyheter bland våra erbjudanden i vår och sommar. Den första, Nattlyset, skrev jag om redan i förra numret och premiären för det utökade programmet ägde rum redan den 20 april. Ordentligt kallt var det även den kvällen, så inte en enda nattfjäril dök upp, men en journalist från lokaltidningen Vallentuna Nya gjorde det, så det blev i vilket fall en bra artikel om att Nattlys används som en metod att undersöka reservatets biologiska mångfald. I maj och senare blir resultatet självfallet betydligt intressantare.

Den andra satsningen från vår sida är en serie av fyra utbildningstillfällen, där man under en hel dag kan lära sig mer om kärlväxter, trollsländor, spindlar respektive svampar. Vi vänder oss till alla medlemmar och vill särskilt ha med några yngre deltagare. Eftersom SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet, sponsrar dessa dagar är medverkan helt gratis. Läs mer om innehåll och anmälan på vår webbplats, angarngruppen.se.

Vårt inventeringsprogram har i april utökats med inspelning av nattaktiva fåglars läten vid Angarnssjöängen. Kenneth Olaussons skriver i detta nummer om våra erfarenheter så här långt. Ett spännande tillskott till vår kunskap om fågellivet i reservatet, utan tvekan.

Årsmötet avlöpte programenligt och redovisas på sid 22. Mattias Ödevidh avgick på egen begäran som ledamot efter åtta år i styrelsen och belönades särskilt för sina insatser som redaktör för Rallen med ett års innehav av vårt vandringspris Vattenrallen. Därmed slutar Mattias även som redaktör och efter en hel del funderande i styrelsen bestämdes att vi behöver tre personer för att ersätta honom. Vi har bildat ett redaktionsråd med mig som huvudansvarig samt med Elisabeth Lundgren och Kenneth Olausson som starkt bidragande med avseende på innehåll och formgivning. Övriga mycket viktiga skribenter och fotografer absolut icke att förglömma! Resultatet av vårt första försök har Du framför Dig.

Vi önskar Sonia Wallentinus varmt välkommen till styrelsen. Med djupa kunskaper inom bland annat det ekologiska området blir hon en utmärkt resurs för vårt arbete med att skydda och utveckla naturreservatet.

Jag avslutar med den riktigt dåliga nyheten om fynden av PFAS i grundvattnet vid Okvista industriområde, som Vallentuna Nya var först med att rapportera om. Jag har haft ett par kontakter med kommunens miljöchef Martin Rodell och begärt att provtagning snarast görs i Kvarnbäckens (Broholmsdikets) vatten nedströms mot sjöängen. I ett mejl den 5 maj bekräftas att tre olika föroreningskällor hittats men att någon provtagning ännu ej gjorts i Kvarnbäcken. Länsstyrelsen tog i höstas ytvattenprover nedströms Okvistadeponin, där vattnet går ut i bäcken. PFOS-halten var då acceptabel. Vi fortsätter att driva frågan.

Gunnar Hesse

Hur går det för Sveriges växter?

Vintersäsongens andra innekväll genomfördes tisdag den 6 februari. Mora Aronsson berättade och visade bilder för 23 nöjda besökare.

Text: Annika Johansson och Kenneth Olausson

Mora Aronsson visar en bild där han och en grupp biologer letar efter örten sanddraba (Draba nemorosa) på en golfbana i Uppland.

Foto: Roffe Andersson

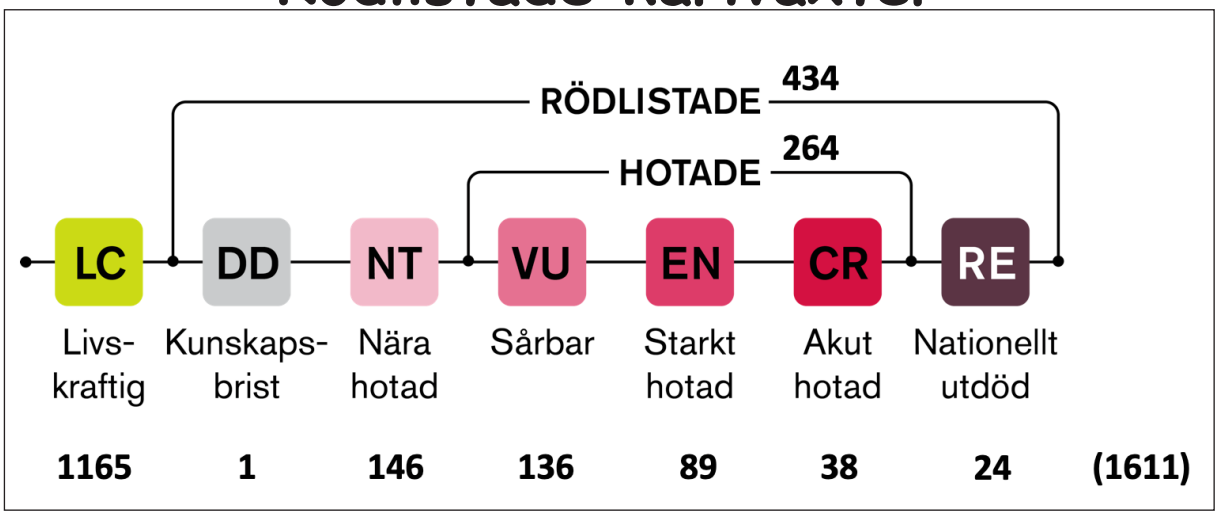
En som vet massor om kvällens ämne är Mora Aronsson som arbetat på Artdatabanken i 35 år som botanist och ansvarig för kvaliteten i Artportalen. Han har också varit med och tagit fram fem utgåvor av rödlistan, som utkommer vart femte år sedan år 2000.

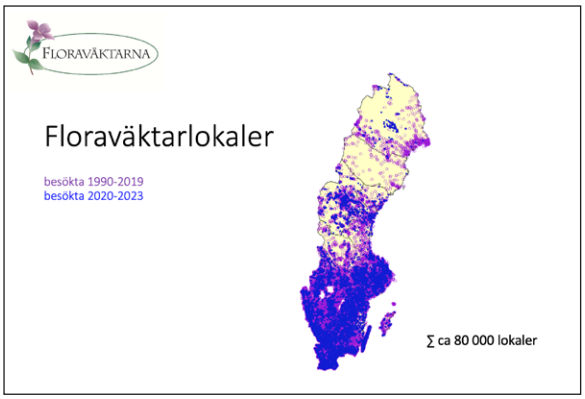
Power Point: Mora Aronsson

Mora berättade att det finns runt 1 600 inhemska växtarter, oräknat komplexen av fibblor, björnbär och maskrosor. Antalet har varit relativt konstant de senaste 30 åren, och de flesta är livskraftiga (1 165 arter) men antalet rödlistade arter är många (434 varav 264 är hotade). Tyvärr är 24 arter numera nationellt utdöda. För Gotlandsmaskrosen (*Taraxacum polium*) är det ännu värre. Den har ingen sett sedan 1960-talet, den var endemisk för Gotland och anses nu vara globalt utdöd.

Rödlistade kärlväxter

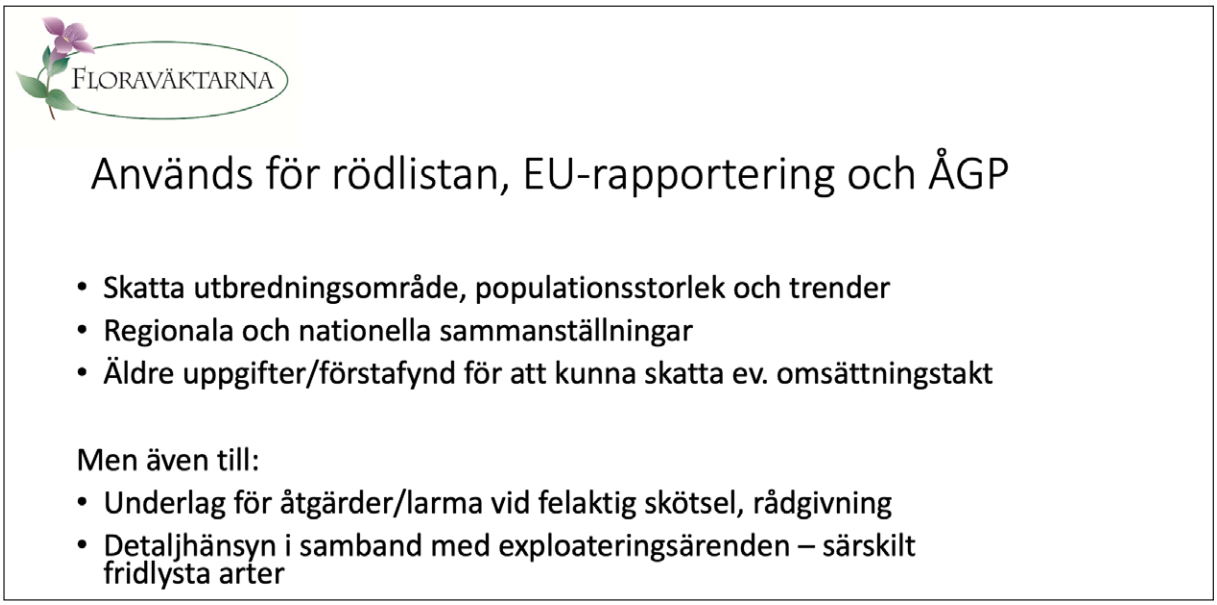
Power Point: Mora Aronsson

Power Point: Mora Aronsson

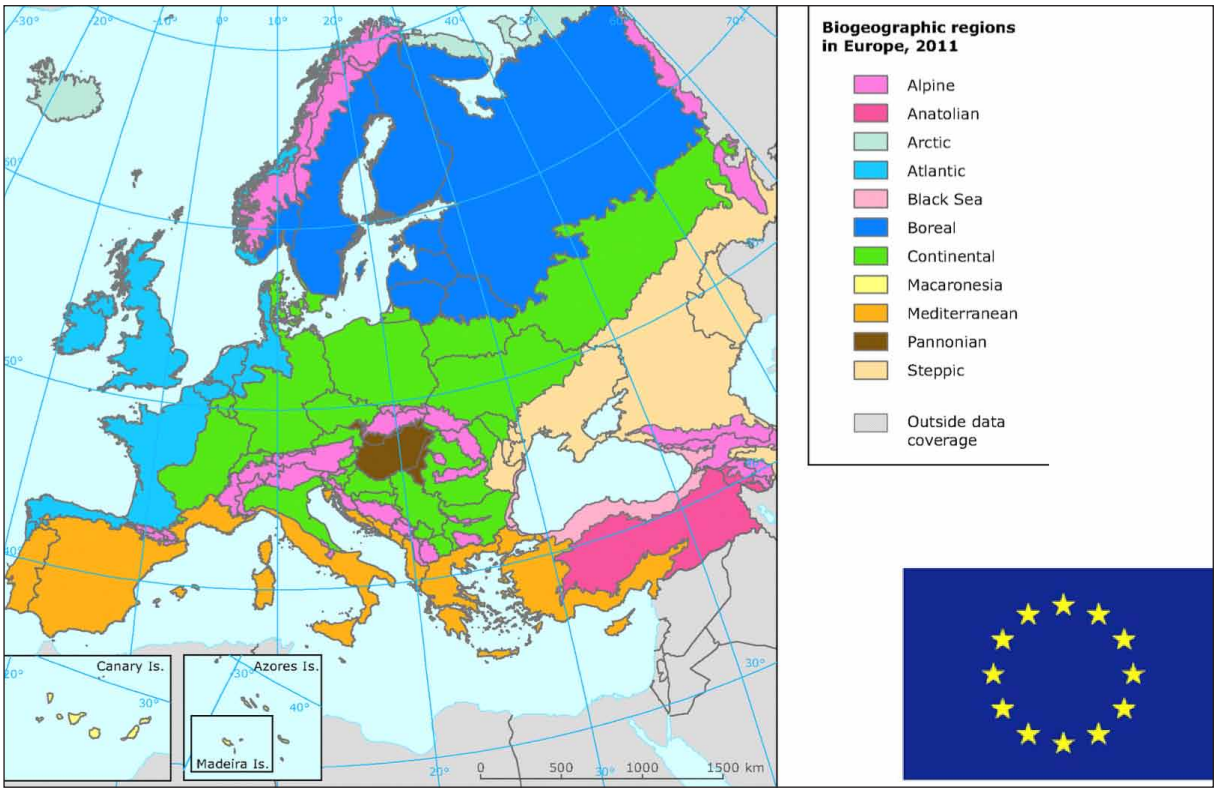
De flesta växter trivs med lång växtsäsong, hög luftfuktighet och varmare medeltemperatur, dvs klimatförändringarna gör Sverige mer gynnsamt för många arter. Många främmande arter trivs till och med bättre i Sverige än ”hemma”! Så generellt kanske man kan säga att det går bra för växterna här. Inte minst tack vare de floraväktare som finns i landet är floran väl studerad. När man inte längre hade växtpressning på skolschemat efter 1950-talet, så gjordes allt färre herbarier vilket innebar att inget mer material samlades in. Projekt Linné sattes därför igång och inventering genomfördes mellan 1972 och 1985. Därefter tog floraväktarna vid från 1987 och antalet personer och lokaler växte. Det är nu cirka 500 personer som floravaktar och Sverige har nu cirka 80 000 lokaler som har kontrollerats. Resultaten är värdefulla och kommer till användning i många sammanhang.

För kärlväxterna är igenväxning och igenplantering det som hämmar mest, medan skogsbruket hotar flest djur och insektsarter.

Power Point: Mora Aronsson

Biogeografiska regioner i Europa

Power Point: Mora Aronsson

Sverige har alpina, boreala och kontinentala biogeografiska regioner förutom vid östersjö- och atlantkusterna. Tidigare ansågs den naturliga norrlandsgränsen, *Limes norrlandicus*, sammanfalla med ekens nordgräns, men numera växer det ekar i Umeå. Syrenerna frösprider sig i Hedemora! Före 1990 förekom inga frösådda syrener i Sverige, de spreds med rotskott.

Invasiva arter trivs förstås även de, delvis till våra inhemska arters förtret. Många kommer ursprungligen från Kew Gardens i London, dit intressanta växter från världens alla hörn hämtats och därifrån sålts vidare! Men växter vandrar in på många sätt, med fåglar som äter bär och sprider frön, med båtar och ibland är det trädgårdsentusiasterna som vill odla exotiska växter.

Bland invasiverna nämndes lupiner (*Lupinus*) från Nord- och Sydamerika, jätteloka (*Heracleum mantegazzianum*) från Kaukasien, häggmispel (*Amelanchier spicata*) från Nordamerika, parkslide (*Reynoutria japonica*) från Asien, jättebalsamin (*Impatiens glandulifera*) från Himalaya, strandkotula (*Cotula coronopifolia*) från Sydafrika och Namibia, malörtsambrosia (*Ambrosia artemisiifolia*) från Nordamerika och spärroxbär (*Cotoneaster divaricatus*) från Kina.

Foto: Tomas Gunnarsson

Strandkotulan ”kväver” glasörten på Öland. Vad kan man göra åt det? Enda lämpliga sättet att bekämpa strandkotulan är att handrycka den! Den har spridit sig mycket snabbt, se bilden nedan.

Opportunister och generalister klarar sig bättre än de arter som specialiserat sig på någon

Strandkotula 2001-2018

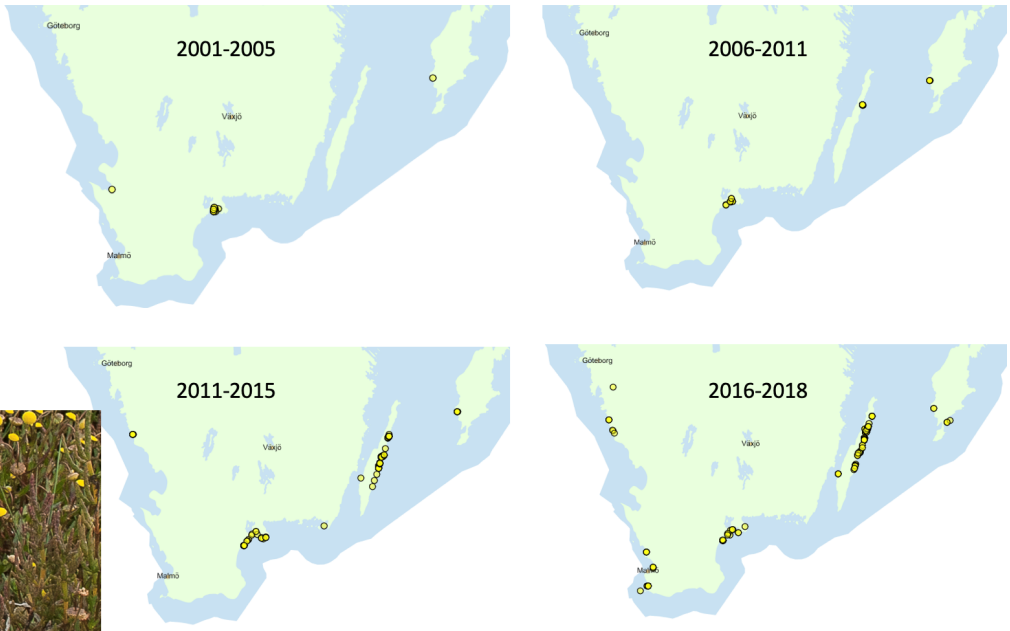
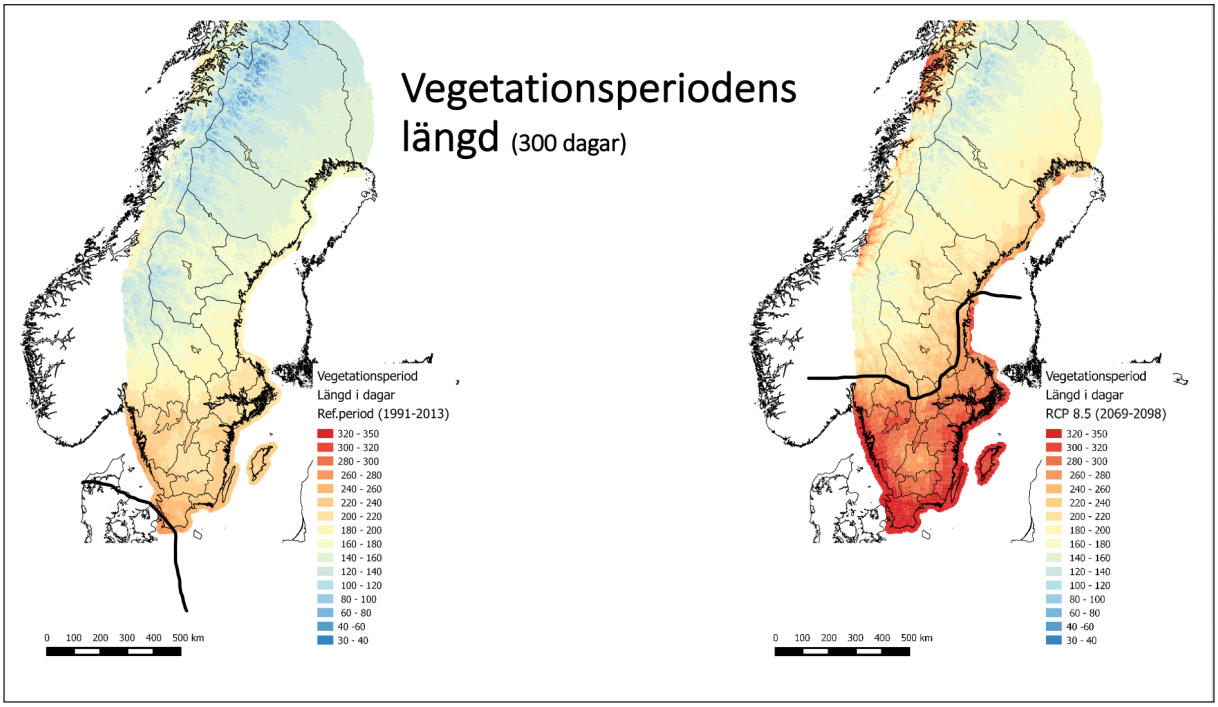

Foto: Tomas Gunnarsson

Power Point: Mora Aronsson

viss nisch. Det kommer att gå sämre för våra inhemska arter men hundkexen kan fortsätta frodas. Vegetationsperiodens längd är nu den mest drivande faktorn för växterna. Jäklar vad det blommar i fjällen numera! Men risken är att pollinerarna inte hinner fram om det blommar för tidigt! Nedan en uppskattning av hur vegetationsperioden för olika delar av landet kommer att förändras.

Power Point: Mora Aronsson

Power Point: Mora Aronsson

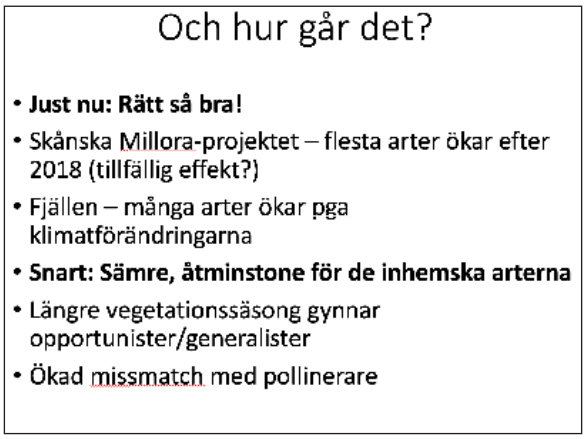

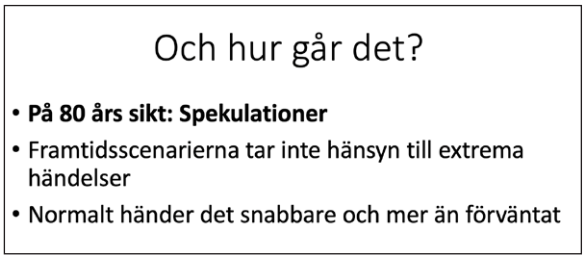

Foto: Roffe Andersson

Jätteloka på ett av Genesis skivomslag.

Mora avslutade med tankar om hur det kommer att se ut i Sverige om åttio år: Körsbärsträd över hela landet, ända upp till ishavskusten, men inte många grässtrån kvar av Lundelm (*Elymus caninus*). Allt kommer att gå snabbare än förväntat!

Power Point: Mora Aronsson

En mycket trevlig och informationsrik kväll var över. 23 nöjda besökare gick hem med nya insikter och glädje över att det finns personer med fantastiska kunskaper och möjlighet att förmedla dessa.

Korpar och havsörnar i Markim

Text: Kjell Eriksson

Under den gångna vintern, den femte februari, gick jag en runda från Lindholmen och via Borresta och Viby upp till Markim för att sedan ta bussen vid Husby ned till Vallentuna. Det var mycket kråkfågel i rörelse och bland dem var korparna talrika, vilka drog omkring i mindre flockar eller som sannolika par uppe i Markim. När jag kom fram till Örsta i Markim, där man lite söder om gården har fin utsikt över det vidsträckta, öppna odlingslandskapet kring Markims kyrka, sågs något som överraskade mig.

På åkermark åt Snåttsta till, ganska nära en åkerholme, satt sju havsörnar rätt samlat på den snötäckta åkern. De såg faktiskt ut som stora, mörka hönor där de satt helt stilla i snön, tro-

Foto: Kenneth Olausson

Havsörn och korpar vid Angarnssjöängen

ligen var samtliga ungfåglar. En överflygande gammal havsörn sågs också samtidigt, men den drog sedan bort.

I träden på nämnda åkerholme satt mängder med kråkor och korpar – av allt att döma låg

det ett större dött djur på åkerholmen. Någon av havsörnarna tog sig en kortare sväng bort till åkerholmen men gick inte ned, utan återvände till de andra i snön.

När jag senare passerade förbi på landsvägen, en bra bit från åkerholmen, lyfte minst 35 – 40 korpar från denna. Samtidigt sågs dessutom ett stort antal korpar sittande i trädtoppar i skogskanten nordväst om Snåttsta.

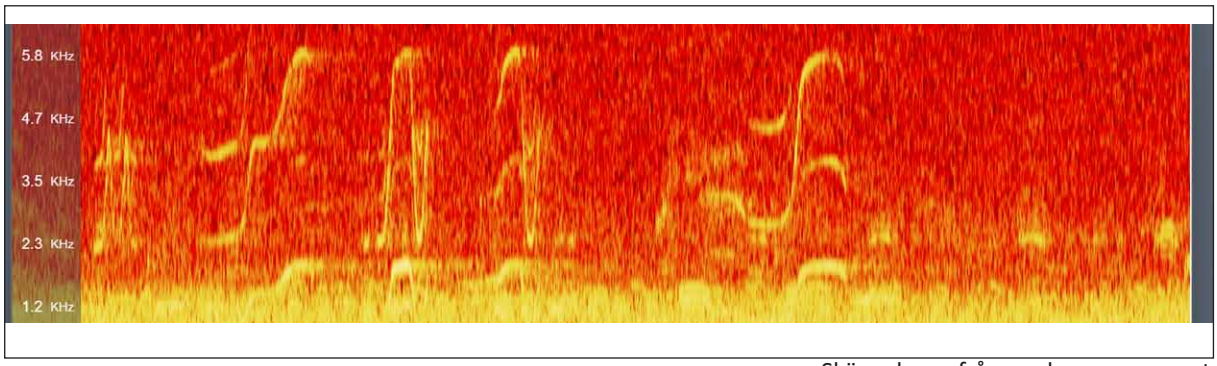
Totalt sågs åtminstone 75 korpar i området då, men sannolikt var det fråga om minst 100 korpar, som höll till vid Markim denna dag.

Förutom kråkor födosökte ett stort antal kajor samlat på åkermark nära ovan nämnda område. Sannolikt hade åkern gödslats nyligen, när marken bar i samband med det kyliga vädret. Vid ett uppflog bedömde jag att minst 1 000 kajor lyfte från åkern!

Nattinspelning av fågelläten – ett tillskott vid inventering

Nu får vi veta vilka fåglar som rör sig i reservatet när vi själva inte är där!

Text: Erik Koppe, Kenneth Olausson, Roland Olsson

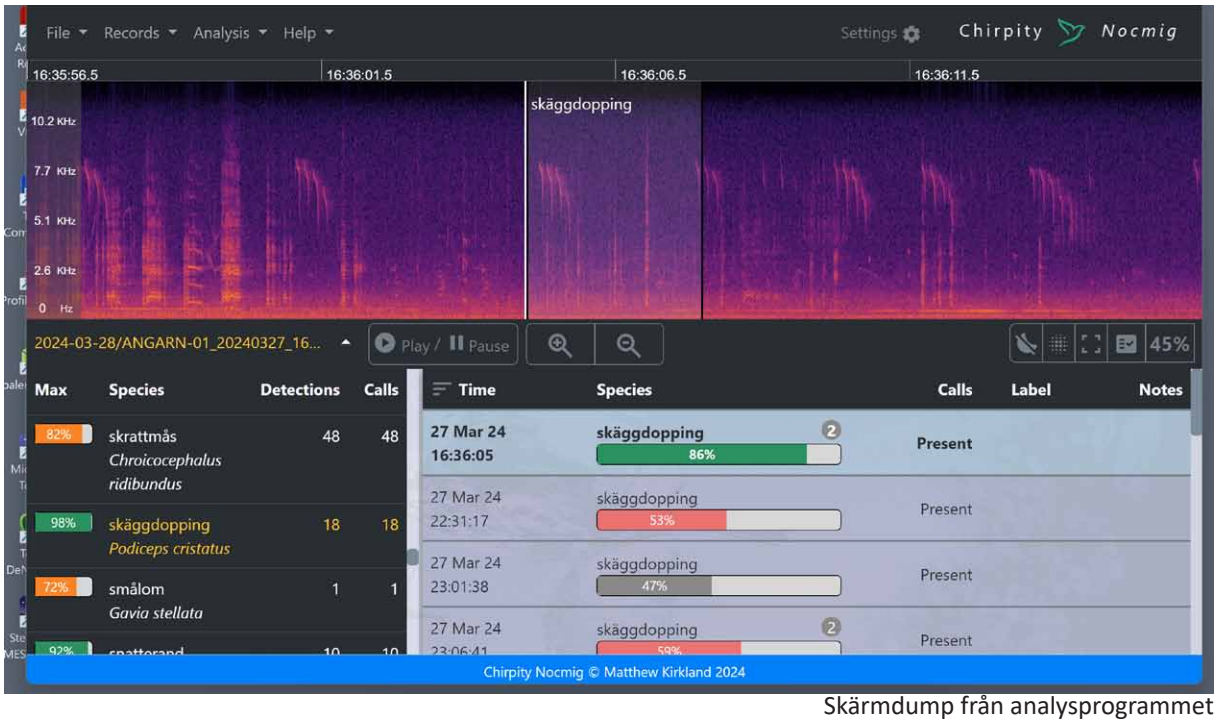
Skärmdump från analysprogrammet

För att förstå om Angarnssjöängens miljö på något sätt förändras så det påverkar djur- och/eller växtliv är det viktigt att kontinuerligt inventera i sjöängen. Genom att ha kunskap om det som händer kan vi slå larm och påverka om något ser ut att gå i fel riktning. Då reservatet är, och alltid har varit en viktig lokal både för häckande och rastande fågel och utifrån att fågelintresset hos medlemmarna i Angarngruppen under alla år varit stort så har ett bra datamaterial byggts upp om hur det går för fåglarna som syns eller hörs under dagtid. Men en hel del fåglar flyttar på nätterna. Vår kunskap är än så länge begränsad när det gäller vilka arter det gäller och i vilken omfattning de flyger över sjöängen.

För att öka kunskapen om de nattflyttande fåglarna har vi därför köpt in en inspelningsutrustning så vi kan spela in fågelläten på nätterna. Inspelningen sker på ett minneskort som sedan flyttas till en dator där ljuden analyseras i ett datorprogram. Här ges möjlighet att lyssna på ljuden, se sonogrammet (grafisk framställning av ljudet) och programmet ger dessutom förslag på vilken fågel det är som låter. Ett fascinerande tillskott som kommer ge oss ny kunskap.

Foto: Kenneth Olausson

Skärmdump från analysprogrammet

När detta skrivs har inspelaren använts vid tio tillfällen. Den har under denna tid till exempel registrerat nattligt rastande vattenrall och trolig drillsnäppa som datummässigt var mycket tidiga i sjöängen. Vidare har förbiflygande mindre sångsvan, spetsbergsgås, morkulla, sjöorre och rödvingetrast registrerats vid tidpunkter då vi själva ligger hemma och sover och i vissa fall på platser där vi inte visste att de flyger. Därtill har rörhöna registrerats på ett flertal inspelningar och kattuggla på i stort sett samtliga inspelningar trots att inspelaren placerats ut på många olika platser runt om i området.

För att få utrustningen att fungera optimalt så har vi bett Roland Olsson att hjälpa oss. Roland har ett förflutet som system- och programutvecklare på Sveriges Radio. Han har stor erfarenhet av digital ljudinspelning och har den teknikexpertis som behövs för att trimma utrustning och programvaror för bästa resultat. För kontroll av analyserna tar vi i inventeringsgruppen även hjälp av Hans-Georg Wallentinus som har stor kunskap och lång erfarenhet av inspelning av fåglars läten och analys av fågellätenas bildprofiler i ett sonogram. Det är alltså ett kompetent team som genomför och tar hand om inspelningarna.

Men hur drivs egentligen inspelaren och hur fungerar tekniken bakom inspelning och analys. Roland berättar:

Ljudinspelaren är utvecklad för att ge riktigt god ljudkvalité. Den tål regn och rusk, drivs av vanliga AA-batterier och sparar de inspelade ljudfilerna på ett SD-minneskort.

Ljudfilerna analyseras med AI-hjälp av BirdNET som tagits fram i samarbete mellan Chemnitz University of Technology och Cornell Lab of Ornithology. Programmet går igenom ljudets spektrogram för att hitta grafiska avbildningar av fåglarnas läten. Därefter handlar det om bildigenkänning vilket AI-teknik är väldigt bra på. Bilderna av ljudet filtreras och förenklas i flera steg tills de går att hantera matematiskt i ett neuralt nätverk som väldigt effektivt kan avgöra vad som känns igen.

När BirdNET har gjort en genomsökning av det inspelade, sorterat ut ljudklipp och försökt bestämma vilka fåglar vi spelat in så kontrollerar vi själva genom att lyssna att det är rätt arter. Det blir en del digitala gissningar av datorprogrammet, som ibland inte är helt korrekta, så ett mänskligt öra behövs också i processen.

Utan tvekan kommer inspelningarna ge oss ny viktig kunskap om Angarnssjöängen som fågellokal och vi kommer snart veta en hel del mer om vad som händer där under nattetid. I alla fall om det som berör fåglarna.

Kärt barn har många namn

Hur kan det komma sig att man i våra grannländer säger att grå-, brun- och snösiska är olika arter medan vi i Sverige säger att allt är gråsiska? Kenneth Olausson funderar lite i frågan.

Text och bild: Kenneth Olausson

Gråsiska

Det finns fågelarter där man internationellt inte (ännu) är överens om fågeln ska anses vara en art eller en underart. Bland de vanliga arterna i Sverige gäller det numera endast sädgås, som man i många andra länder delar upp i tajga- och tundrasädgås, samt gråsiska som man i andra länder delar upp i grå-, brun- och snösiska. Till nyligen gällde det även för kråka (grå- och svartkråka) men det ändrades i början av året så att även vi i Sverige nu delar upp kråka i två arter. Det finns flera internationella organisationer som arbetar med att fastställa världslistor över arter och underarter och de har inte alltid samma uppfattning vilket kan ge små skillnader mellan deras fågellistor. Många länder har, likt oss i Sverige, en egen taxonomikommitté som med hänsyn till internationell praxis och nyare forskningsrön gör en egen, självständig bedömning. Det här innebär att en del länder som till exempel Norge, Danmark och Storbritannien som följer organisationen International Ornithological Committee:s (IOC) världslista rakt av betraktar ovanstående fåglar som skilda arter utifrån att IOC gör så i sin lista. Vi i Sverige kompletterar IOC:s världslista utifrån egna bedömningar och räknar sädgås och gråsiska som arter men övrigt som underarter.

Det här kan låta konstigt men det är inte så märkligt som det låter.

1. Det pågår mycket forskning inom området där framförallt de genetiska studierna ger ny kunskap. Nya forskningsrön som publiceras löpande ska läsas in, diskuteras

och tas hänsyn till. Det tar olika lång tid för olika organisationer.
2. Det finns flera olika sätt att komma fram till hur begreppet art ska definieras och det råder fortfarande viss oenighet om vilken definition man bör utgå ifrån.
3. Evolutionen gör att arter utvecklas gradvis vilket gör att det inte alltid är möjligt att dra klara gränser mellan art och underart.

Utan tvekan gör den nyare forskningen att vi alltmer rör oss mot en internationellt enhetlig artlista.

När det gäller siskorna så menar den svenska taxonomikommittén och några andra länder att de senaste årens forskning visar att det rör sig om en och samma art. De skillnader som finns i fåglarnas dräkter avspeglas inte på genetisk nivå. Mycket tyder på att de har en gemensam evolutionär historia och delar en enda genpol. Det låter troligt att allt fler länder kommer att ansluta sig till denna uppfattning även om differentieringen som eventuellt pågår evolutionärt kan innebära att de på lång sikt utvecklas till egna arter.

Oberoende av om det betraktas som art eller underart så har vi i vinter haft besök av många gråsiskor i Angarnssjöängen och här har då även enstaka så kallade brun- och snösiskor funnits med. På bilderna som är tagna i eller i närheten av Skesta hage är det gråsiska, brunsiska och snösiska. Grönsiska som också finns i Angarn är en egen art och ingår inte i ovanstående diskussion.

Hur ser man då skillnad på arterna/underarterna? Nedan några ledtrådar.

Gråsiska (A*canthis flammea flammea*): Gråaktig och mörkstreckad med ljusa vingband. Svart haklapp och tygeltrakt, mörk panna och röd framhjässa. Över- och undergump oftast med svartaktiga streck och/eller prickar. Häckar framförallt i fjällbjörkskog men klättrar med klimatförändringen allt längre upp på fjället.

Brunsiska (*Acanthis flammea cabaret*): Som gråsiskan (*A. f. flammea*) men med tydlig brun grundfärg. Vingbanden helt eller delvis gulbruna. Bröstet går oftast i gulbrunt utom hanar i häckningstid som får mer rosa nyans. Flankerna gulbruna med mörka streck. Häckar framförallt i Storbritannien, Irland, Danmark, södra Norge och Sverige samt i alpländerna. Sprider sig i Europa.

Brunsiska

Snösiska (*Acanthis flammea exilipes*): Ljus, yvig fjäderdräkt, bara få och smala streck på kroppsidorna. Inte lika mörka och stora inslag i ansiktet som de andra två. Över- och undergump oftast rent vita. Burrar ofta upp sig. Ger ett mycket ljust intryck och ”sticker ut” i gråsiskeflockarna. Häckar huvudsakligen på hedar med vide ovanför trädgränsen, på tundra och vid ishavskusten i norra Norge och Ryssland.

Snösiska

Det är inte lätt att skilja dem åt och dessutom finns hybridisering. Artbestämning av de fotograferade fåglarna har diskuterats med ringmärkare med vana av siskor.

PS. För att krångla till det ytterligare finns det dessutom några underarter till av siskor. Jag tror inte de har setts i Sverige ännu så det tar vi en annan gång. DS

Källor: Svenska Taxonomikommitténs rapport nr 8, 2017 och rapport nr 14, 2024.
E-postväxling med företrädare för Taxonomikommittén i Sverige, Norge och Danmark.

Sonia Wallentinus – ny styrelsemedlem

Text: Sonia Wallentinus

Foto: Lotten Sjölander

På årsmötet 2024 blev jag, Sonia Wallentinus, invald i Angarngruppens styrelse.

Hhyy, hyyi, hhyyyyyrrr drillar storspoven från andra sidan av den lilla vägen. Drillarna pulserar in i mitt hjärta och alla i familjen gläds åt det triumferande ljudet. På kvällarna flyger skrattmåsarna ljudlöst över trädtopparna och fångar nattsländor. Mamma och jag plockar nya buketter till vaserna nästan varje dag och diskuterar vilken komposition och färg som ska gälla för dagen. Ett brus över nejden hörs från forsen – Vittjärvsforsen - där vi har vår sommarstuga. Detta är mitt egentliga barndomshem och här började mitt naturintresse.

Hundra mil från denna plats och i tonåren hittade jag till Fältbiologerna. Detta är något som verkligen har format mig som människa. Här lärde jag mig, fågel, föreningsverksamhet och fick fina vänner. Den allra första rapporten i min första fältanteckningsbok är från Angarnssjöngen 1971. *”Vi tog bussen halv fem från Jarlaplan till Angarn”* … ”Dagen efter drog vi upp blixtlåset i tältduken redan halv fyra”. Vid en av de första exkursionerna stod vi nedanför Klosterbacken och lyssnade på mesarna och Stellan Hedgren kunde urskilja alla vanliga arter i ljudröran. Några fler läten har man väl lärt sig genom åren, men nu känns det skönt att man kan ha lite facit med hjälp av Birdnet eller Merlin (särskilt när hörseln börjar svikta för en del läten). Stjärtmesboet som vi såg i en björkklyka är en bild som finns kvar i mitt bildminne. En annan gång eller var det samma (?) börjar Stellan ivrigt rita av en fågel i sitt anteckningsblock. Det var en svartpannad törnskata. De sista åren på gymnasiet blev både Fältbiologerna och sjöängen viktiga för mig. Mitt exjobb kom därför att handla om Angarnssjöängen *”Undersökning av ett ekosystem i och vid en fågelsjö i stockholmsområdet. Kortfattad beskrivning över Angarnssjöängens ekosystem”*.

Efter utbildning inom ekologi och miljö på universitet har jag jobbat som konsult med tonvikt på inventeringar och exploateringsärenden. Ofta kan man ju undra hur mycket miljönytta man har gjort, men man får vara glad åt det lilla. En annan bit av karriären har varit undervisning på KTH, Komvux och i studiecirklar. Några gånger har det då också blivit besök till sjöängen. På KTH blev det också en doktorsavhandling om ekologisk känslighet. En tid var jag också kommunanställd i Stockholm och Täby.

En del inventeringar har jag också gjort i/vid Angarnssjöängen, bl.a. en kartering av olika växtsamhällen med hjälp av flygbilder och fältbesök. Kartor är förresten något som ligger mig varmt om hjärtat.

När jag fick barn fick de följa med ut på våra exkursioner och ett favoritställe var Skesta hage. Där kunde vi leka kurragömma bland enarna medan vi turades om att fågelskåda. När barnen blev större, och klarade sig själva, blev favoritplatsen istället att ta kvällsfikat på Midsommarberget och se solen gå ner. Allt medan skrattmåskonserten tystnade.

Men det var också i reservatet som jag upptäckte att min hörsel inte var lika skarp som tidigare. Barn och barnbarn hörde cikadavårtbitaren, men inte jag. Men det har väl uppvägts av att se barnbarnen leta efter fjärilar i Skesta hage på fjärilsexkursionerna.

Sammantaget kan jag säga, som ni säkert vet, att jag inte är bäst på arter, utan framförallt samlar på mig naturupplevelser.

Skimmerfjärilarnas intåg vid sjöängen

Klimatförändringarna medför att nya arter etablerar sig i reservatet

Text: Gunnar Hesse

Foto: Kenneth Olausson

Sälgskimmerfjäril till vänster och aspskimmerfjäril till höger

Är det bara elände numera i dagfjärilsvärlden? Vi oroas över den starkt hotade svartfläckiga blåvingen i Skesta hage med bara ett exemplar hittat förra året trots metodisk inventering. Även puktörneblåvinge, aurorafjäril, pärlgräsfjäril och vissa andra arter minskar både i reservatet och rent generellt i Sverige. Men klimatförändring och ett gradvis förändrat naturlandskap har både negativa och positiva konsekvenser för fauna och flora och det finns flera dagfjärilsarter, som antingen ökar i antal eller blir helt nyetablerade i våra trakter.

Till den första kategorin hör exempelvis midsommarblåvinge, amiral och skogsgräsfjäril, medan framför allt de mycket vackra skimmerfjärilarna kan räknas till nykomlingarna. I Sverige finns numera två arter representerade, sälgskimmer- och aspskimmerfjäril.

Sälgskimmerfjärilen (*Apatura iris*) invandrade till vårt land för över 40 år sedan och kom söderifrån med Skåne som entré. Långsamt tog den sig norrut och först 2017 gjordes den första upptäckten i Uppland. Ett år senare, närmare bestämt den 5 juli 2018, kom premiärfyndet i Vallentuna kommun och då längs Arningeleden. Sommaren 2019 dök fjärilen upp vid Angarnssjöängen för första gången (allt enligt Artportalen) och har därefter observerats och rapporterats ytterligare fyra gånger i och i närheten av naturreservatet. Skesta hage, Lappdals gård nära hagen och Midsommarberget är de olika lokaler, som hyst denna stora och granna fjäril.

Dess nära och sällsyntare släkting aspskimmerfjärilen (*Apatura ilia*) kom till Sverige först 2011 och upptäcktes först i Tungelsta i Södermanland och förmodligen invandrande från södra Finland. Därefter gjordes de flesta tidiga fynden i Stockholms skärgård. Från Vallentuna kommun kom den första dokumenterade rapporten först sommaren 2022, då ett exemplar hittades i Lövsättra.

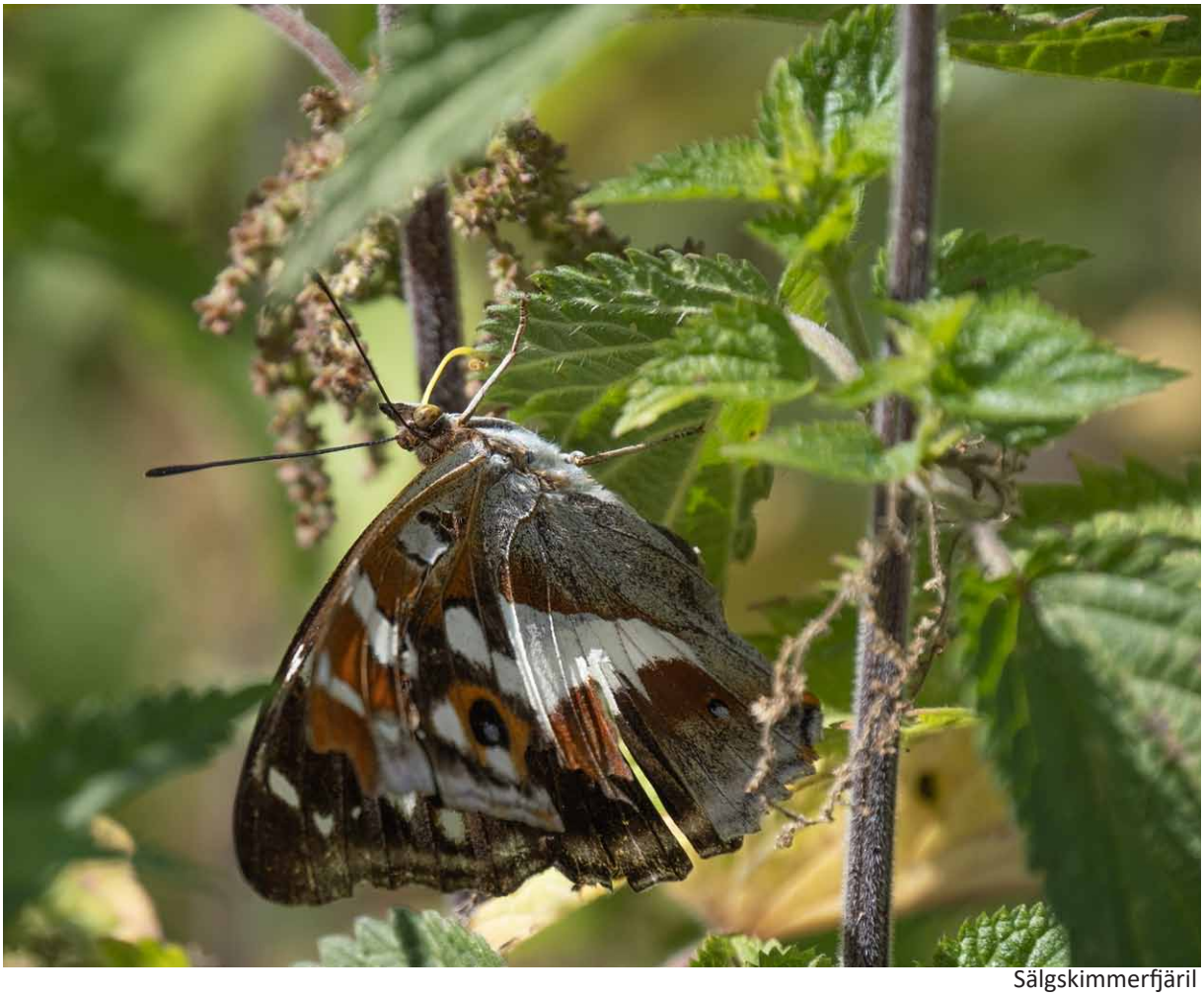

Foto: Tommy Råshammar

Sälgskimmerfjäril

Foto: Kenneth Olausson

Aspskimmerfjäril

Under bioblitzen i Skesta hage den 1 juli förra året hittar någon en illa medfaren skimmerfjäril vilande bland gräset mycket nära vår bas för dagen, vid grillplatsen. ”Sälgskimmer” blev första omdömet, då mycket av färgerna var borta och att den just är den vanligaste arten av de två. Efter detaljstudier (fjärilarna är mycket lika) kom Göran Frisk fram till att det måste vara en aspskimmerfjäril och därmed fick vi en helt ny art till vår expanderade dagfjärilslista för Angarnssjöängen.

Nu väntar vi bara på det första fräscha, ståtliga exemplaret av aspskimmerfjäril i reservatet. Göran hade glädjande nog två individer bara fyra dagar senare i Lövsättra-området, så hoppet lever!

Håll utkik, dokumentera och rapportera, men stör dem inte! Tack!

Källor: Nordens fjärilar, en fälthandbok av Bo Söderström och Artportalen

Kråka som blev grå och svart

Grattis till er som fick ett nytt kryss!

Text och bild: Kenneth Olausson.

Gråkråka

Svartkråka

Som tidigare sagt i artikeln: ”Kärt barn har många namn” så splittades/delades kråka upp i två arter tidigare i år. Vi i Sverige följer nu de ledande världslistorna och därmed ska grå- och svartkråka som tidigare betraktats som underarter av kråka rapporteras som egna arter. Så här skriver Taxonomikommittén (Tk) om sitt beslut:

”Tk har länge tvekat att dela upp kråkan i två arter, beroende bland annat på att populationerna i östra Asien är dåligt utredda. De ledande världslistorna har behandlat kråkan som två arter sedan länge, IOC till exempel redan i första versionen 2008. Även Handbook of Western Palearctic Birds delar upp. Orsaken till att Tk tvekat är bland annat hybridzonen mellan grå och svart kråka, som löper från Skottland ner genom Danmark, Tyskland, Tjeckien, Österrike och norra Italien, vilken bland annat Haas och Brodin (2005, 2009) forskat mycket på. De för kråkorna till en art, vilket även Kryukov och Suzuki (2000) gör, vilka har undersökt hybridzonen i östra Sibirien och Centralasien. Men hybridzonen är både smal och plastisk, dvs. den förflyttas över tid. Hybriderna har något reducerad ”fitness”, vilket tyder på artbildning, ungefär som hos vissa trutar. I Skottland, till exempel, rör sig zonen norrut, med ”svarta gener” som tränger undan ”grå gener”, och samma sak sker i södra Danmark (Haas och Brodin 2005). Det finns också smärre ekologiska skillnader och lätesskillnader. Medan nya insikter, inte minst österifrån, kan tillkomma har Tk beslutat att – för att nå konsensus med världslistor, andra länders hållning och aktuella fågelböcker – dela upp kråka i de två arterna gråkråka *Corvus cornix* (Hooded Crow, med underarterna *cornix, sharpii, pallescens* och *capellanus*) och svartkråka *C. corone* (Carrion Crow, med underarterna *corone* och *orientalis*).”

Grattis till er som fick ett nytt retroaktivt kryss och övriga får kika lite extra på kråkfågelflockarna. Svartkråkorna drar sig alltmer norrut och fler kommer att ses i Angarnssjöängen framöver. Sex gånger har svartkråka rapporterats från Angarnssjöängen genom tiderna.

Källa: Svenska Taxonomikommitténs rapport nummer 14, 2024.

Fågelobservationer vid Angarnssjöängen 1:a kvartalet 2024

Ett urval av intressanta observationer från Angarnssjöängen rapporterade i Artportalen, sammanställt av Andreas Viberg.

Foto: Christer Hjert

Skärpiplärka

Vintern höll länge sjöängen i ett bastant grepp med kyla, snö och is vilket kanske medförde att det inte gjordes några särskilt intressanta observationer egentligen. Några rastande mindre sångsvanar i slutet av perioden, en tidig ägrett och en extremt tidig gluttsnäppa kan nämnas.

På Artportalen har drygt 4 400 observationer lagts in för Angarnssjöängen under kvartalet, och artlistan den 31 mars landade på 108 arter. Närbelägna, och till viss del jämförbara, Fysingen samlade ihop 111 arter under samma period. I skrivande stund är det jämnt i toppen för Upplandslokalerna, Hjälstaviken toppar med 138, Angarnssjöängen är med sina 136 på en fjärdeplats.

Rapportörer

EKE Erik Koppe, SPN Stefan Paulin, KON Kenneth Olausson, SSM Svante Söderholm, PNN Per Norlin, LJN Linus Jonsson, JRT Jon Risfelt, AXZ Anders Axencrantz, MJN Magnus Johansson , HMT Håkan Markstedt, MLL Margaretha Ljungdahl. PTG Per Thyberg, TPN Tony Persson. BJN Bo L-G Johansson.

Foto: Mats Andersson

Mindre sångsvan

Januari

- 3.1 Mellan Skesta hage och Seneby ses en gråsiska med snösiskekaraktärer födosöka (KON).

Februari

- 24.2 Första tranan för året rapporteras (PNN). Som ni kanske minns hade vi en långstannade trana ända fram till 22 november i fjol så det blev bara 3 månader tranfritt för smådjuren i sjöängen.
- 25.2 2 bläsgäss kommer in från väster (AXZ). Därefter sågs bläsgäss dagligen med upp till som mest 260 stycken en månad senare.
- 29.2 En av de rastande kanadagässen ser liten ut och bedöms vara av rasen *parvipes* (SSM). Samma individ (?) ses även två veckor senare (EKE).

Mars

- 9.3 Årets första ägretthäger sträcker förbi norrut (JRT).
- 14.3 En råka rastar utanför Grävlingholmen (EKE, KON).
- 15.3 Isen låg länge på sjöängen men i mitten av mars kunde änderna anlända. Denna dag de första bläsänderna.
- 16.3 Tre mindre sångsvanar rastar nedanför Midsommarberget innan de flyger vidare (LJN mfl).
- 17.3 En spetsbergsgås rastar vid Hackstakullen (UIS). Senare under veckan sågs under två dagar tre spetsbergare, så ett ganska mediokert år för den arten.
- 18.3 De tre mindre sångsvanarna är tillbaka, nu med en kompis. Efter en stund är det bara en enda svan kvar och den ses även dagarna därpå (EKE, KON mfl). Dessutom en rastande tundrasädgås (BJN), ev är det samma individ som även ses veckan därpå.
- 21.3 En kungsörn ses i söder bakom Angarns kyrka (PTG).
- 22.3 Brunt tema för dagen när årets första bruna kärrhök och brunand ses (EKE).
- 23.3 Första salskraken rastar, antalet växer till tre innan veckan är slut (flera observatörer).
- 26.3 Hela 27 snösparvar rastar kortvarigt på Åstaåkern (EKE). I övrigt sågs snösparv rasta med fåtalet individer under många dagar i mars.
- 27.3 Årets första sädesärla brukar få komma med i rapporteringen (SPN).
- 28.3 En skärpiplärka rastar vid Lundbydiket och skärpip ses perioden ut med upp till två exemplar (flera observatörer).
- 29.3 Årets första röda glada sträcker österut över sjöängen (TPN).
- 30.3 En kungsörn samt årets första fiskgjuse ses (MJN).
- 31.3 Periodens första och enda stenfalk samt blå kärrhök ses, den senare en snygg hane (LJN). Dessutom rapporteras en gluttsnäppa både sedd och hörd av två observatörer (HMT, MLL), i så fall den tidigaste observationen någonsin i Uppland. Apropå tidigt, men inte lika oväntat, så hörs en hornuggla tidigt på morgonen vid Sommarstugeområdet (LJN).

Har du observerat och rapporterat 200 arter eller fler på Artportalen, lokal Angarnssjöängen?
Då kan du förvärva märket Angarn Klubb 200. Ett bra sätt att visa ditt stöd för Angarngruppen. Gå gärna in på www.angarngruppen.se och läs mer.

Naturvårdssektionen rapporterar

Text: Tryggve Engdahl

PFAS i Angarnssjöängens tillrinningsområde

Vallentuna Nya tidning har avslöjat att miljögiftet PFAS har hittats i brunnar hos privatpersoner i samband med att man projekterat för det nya industriområdet Okvista 5. Den troligaste källan är den gamla brandövningsplatsen vid Okvista. PFAS användes ju i många år som skumsläckningsmedel. Vår ordförande Gunnar Hesse har kontakt med både Länsstyrelsen och miljöförvaltningen i Vallentuna i ärendet, se Ordföranden har ordet. Provtagning i Kvarnbäcken bör förstås göras.

Röjning av busksly

Att det på senare tid varit ganska tätt med busksly på Klosterbacken har säkert många noterat. I vintras röjdes mycket av kullens övre del och nu i vår har Länsstyrelsens personal gått vidare och tagit bort mycket sly på sydsidan, ner mot hästhagen. Man har också röjt sly dels i den lilla

Foto: Tryggve Engdahl

Röjning i Klosterbacken

våtmarken nedanför Klosterbackens utlöpare åt sydväst, dels mellan hästhagen och Södra maden samt vid nedre delen av Skesta hage, från grinden bort emot Lilla Ekhammaren.

Mindre förtjusta blev vi vid åsynen av hur man röjt bort hela trädridån utefter sydsidan av Midsommarbergets hage. Här har man fällt träd och buskar, inklusive ett par stora enar. Trädridån har varit ett populärt tillhåll för många småfåglar. Allt detta för att frilägga elstängslet.

Foto: Gunnar Hesse

Röjning vid Midsommarbergshagen

Foto: Gunnar Hesse

Röjning vid Midsommarbergshagen

Vi tycker man gått alldeles för hårt fram vilket Gunnar Hesse påtalat för Länsstyrelsen.

Grillplatsen vid Örsta

I förra Rallen beskrevs en timmerhög som, av oklart skäl, lagts upp på grillplatsen. Så småningom kom förklaringen. En trevlig och lagom stor äventyrsbana för barn har skapats i backen strax bakom vindskydden. Där finns bland annat en stor grön larv i skala cirka 1/500! Någon som har stor händighet med motorsåg har varit i farten…

Foto: Tryggve Engdahl

Äventyrsbana för barn. Nederst en stor grön larv

Pollinatörsåkern vid Örsta

På åkern på höger sida av vägen ner mot grinden vid Midsommarberget brukar Länsstyrelsen sedan några år så något bra för bin och andra pollinerande insekter. Förra året blev det inte mycket av den saken – åkern verkade mest ligga i träda. Men nu har man plöjt och harvat den södra halvan. Vad som skall sås är (när detta skrivs) inte bestämt. Solros, som vi hade för 3-4 år sedan, vore förstås trevligt men är säkert dyrt. Med Länsstyrelsens kraftigt nedskurna naturvårdsbudget är det nog inte så troligt att man satsar på solrosor.

Stora däggdjur ute i sjöängen

Foto: Marina Hjert

Vildsvin i sjöängen

Att det håller till vildsvin ute i maderna vet vi sedan åtskilliga år. Även bäver har funnits i flera år nu. Stubbar och fällda träd efter deras framfart kan ses lite varstans. Nu på vårvintern har de flitiga gnagarna byggt en stor hydda mitt ute i sjöängen ett par hundra meter nordväst om Grävlingholmen. Den är lättast att se från WWF-plattformen.

Foto: Kenneth Olausson

Bäver i sjöängen

Ytterligare ett stort däggdjur, som hör till reservatets fauna är uttern. Av och till under åren har spår av utter setts vintertid. Det har nog mest varit fråga om tillfälliga besök. I mars i år har dock ganska många observationer gjorts av flera djur; troligen en hona med två ungar födda förra året. Hotar detta häckande fåglar? Nja, värre är nog vildsvinen som säkert glufsar i sig både ägg och ungar ifall de får chansen (se artikel om uttrarna på sidan 23).

Snokdöden i dämmet

I nummer 3 av Rallen förra året skrev vi om hur snokarna drunknade i virvlarna nedanför dämmet. Länsstyrelsens naturvårdsentreprenör har nu en plan för hur detta kan förhindras med hjälp av en eller ett par brädor på plats strax nedom dammluckan. Detta borde ta bort de värsta virvlarna som snokarna inte kunnat ta sig ur. Vi får hoppas det fungerar!

Vattenståndet

Från början av året och fram till början av mars har vattenståndet legat kring en halv meter över idealkurvan, den 1 mars till och med mer än en meter för högt. Troligen delvis på grund av det myckna snöandet och regnandet men kanske minst lika mycket på grund av dåligt avflöde nedströms dämmet. Från och med april (åtminstone fram till 1 maj) ligger vattenståndet perfekt. Dock är fortfarande nivån nedanför dämmet väldigt nära sjöängens så risken för översvämning är nog inte så liten.

Fem nya intressanta skalbaggsfynd i vårt område

Text: Gunnar Hesse

Tack vare senare års inventeringar och intensiva faunabevakning har antalet kända skalbaggsarter i Angarnssjöängens naturreservat med närmaste omnejd ökat högst väsentligt. I tidigare nummer av Rallen har vi rapporterat om flera nya och anmärkningsvärda observationer. Här presenteras fem av de många andra intressanta fynden som gjorts de senaste åren.

Mindre timmerman (*Acanthocinus griseus*)

Foto: Kenneth Olausson

Mindre timmerman

En medlem av familjen långhorningar, som trots sitt namn kan nå en längd av 12 mm och är försedd med imponerande antenner. Den nära släktingen större timmerman kan dock bli nästan dubbelt så stor. Den mindre timmermannen var under åtskilliga år under förra seklet bara funnen på Gotska Sandön, men upptäcktes för drygt 25 år sedan vid nedre Dalälven och är nu känd från östra Småland och upp till södra Dalarna samt västerut till Värmland. Det absolut första offentliggjorda fyndet i Vallentuna kommun gjordes av Kenneth Olausson i juni 2022 på ett upplag av nyligen avverkade granstockar en bit väster om Kusta strax norr om reservatet. Tre nya platser har därefter lagts till listan på olika platser i kommunen. Den är framför allt nattaktiv, men med lite tur kan den även hittas under dygnets ljusa timmar, som i Kenneths fall. På samma timmerupplag kunde jag ett par dagar tidigare studera nio individer av den större timmermannen.

Svart jordbagge (*Liothorax niger*)

Foto: Gunnar Hesse

Svart jordbagge

Denna skalbagge tillhör släktet dyngbaggar, men som till skillnad från sina många artfränder sällan hittas i just dynga. Den föredrar snarare fet och näringsrik jord i närheten av vatten och blir därför något knepigare att hitta. Att den är svart som leran och högst fem mm lång bidrar också till att den är svårupptäckt. Det första fyndet i upplandsdelen av Stockholms län gjorde Kenneth Olausson och jag under en kaffepaus vid Lundbydiket mycket nära sjöängens strandkant. En ensam individ kom springande bland grässtråna och tack vare, att vi var marknära lyckades vi både se och fotografera den. Sedan följde det stora avslöjandet! Bara någon vecka efter vår upptäckt inledde Hans-Erik Wanntorp Angarngruppens inventering av träsklevande skalbaggar och med hjälp av så kallade fallfällor hittade han ett hundratal individer på sju olika platser längs sjöängens hela södra del. Från 0 till 100 på bara några veckor! Metodisk inventering levererar!

Lökbagge (*Lilioceris merdigera*)

Har Du tillgång till egen trädgård med krollliljor, så är chansen god att hitta den huvudsakligen röda liljebaggen (svarta ben) på dem från början av maj. Dess nära släkting lökbaggen, också röd men med huvudsakligen röda ben,

Foto: Kurt Holmqvist

Lökbagge

är ovanligare och har i stället liljekonvaljen som värdväxt. Släktet *Lilioceris* består i Sverige enbart av dessa två i arter och tillhör familjen bladbaggarna. Liljebaggen har vi som regelbunden gäst i vår trädgård, medan lökbaggen länge undgått mig trots flera försök att hitta den vid Angarnssjöängen. Men en dag i juni 2022 kröntes mitt sökande äntligen med framgång, då jag lyckades hitta fyra individer av den arten bland ett bestånd av liljekonvaljer på Tältholmen. Det absolut första fyndet i Angarnssjöängen naturreservat enligt Artportalen och det åttonde inom Vallentuna kommun.

Gaddbaggar (*Mordellistena*)

Familjen tornbaggar omfattar ett trettiotal olika arter i vårt land. Carl H Lindroth, en av Sveriges främsta entomologer genom tiderna, beskriver dem som ”båtformiga djur med synnerligen välvd undersida och lång analtagg; de flesta träffas i blommor”. Den absolut vanligaste arten, svart tornbagge, är tämligen lätt att upptäcka i exempelvis Skesta hage och på vägrenarna vid Lappdal och upp mot jaktstugan i norr. Helsvart och ungefär fem mm lång och med sin karakteristiska kroppsform är den tämligen lätt att känna igen.

Foto: Kenneth Olausson

Svart tornbagge

De senaste två somrarna gjorde jag några ansträngningar med slaghåv vid Skesta hages parkeringsplats och längs vägen mot Lappdal för att utröna vad som kunde finnas bland de olika blommande kärlväxterna där. Resultatet blev intressant och glädjande med bland annat det första fyndet i reservatets närhet av den skulderfläckade gaddbaggen (*Mordellistena humeralis*) och det första fyndet i kommunen av den gulhornade gaddbaggen (*Mordellistena variegata*), som är närbesläktade med den svarta tornbaggen. Artbestämningen är utmanande och intressant, där bland annat skalbaggarnas bakre skenben måste detaljstuderas i mikroskop. Hur deras taggiga tvärfåror ser ut ger svaret. För säkerhets skull bad jag Hans-Erik Wanntorp bekräfta mina artbestämningar, vilket han raskt gjorde. Det är de små, små detaljerna, som gör det!

Foto: Gunnar Hesse

Skulderfläckad gaddbagge

Källor:

1. Artfakta
2. Artportalen
3. Nationalnyckeln, Skalbaggar: Långhorningar
4. Svensk Insektfauna, Carl H Lindroth

Årsmötet den 8 april 2024 – åter i Mathiasgården!

Text: Gunnar Hesse

Foto: Kenneth Olausson

Så mycket ett år betyder! 2023 med snöstorm, 2024 med ”ja, det är våren, som har kommit igen!”. Dessutom var vi äntligen tillbaka i Mathiasgården efter fem år med andra lokaler och virtuella årsmöten. Trettio medlemmar slöt upp, som glädjande nog var några fler än förra året.

Klockan 19:00 var det dags att sätta igång och inleda årsmötesförhandlingarna. Ordförande och sekreterare för mötet valdes, årsmötet konstaterades behörigen utlyst, justerare valdes och dagordning samt röstlängd fastställdes.

Undertecknad, som valdes till årsmötets ordförande, gick igenom de viktigaste punkterna i verksamhetsberättelsen, varpå vår kassör, Stefan Paulin, redogjorde för det gångna årets räkenskaper. Därefter följde vår revisor Anita Melinders revisionsberättelse, som tillstyrkte fastställande av resultat- och balansräkning, disponering av resultat enligt styrelsens förslag och beviljande av ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter. Årsmötet följde revisorns förslag till punkt och pricka.

Per Gullberg, valberedningens ordförande, tog över och gick igenom förslag till styrelse och revisorsfunktioner. I enlighet med valberedningens förslag omvaldes undertecknad som ordförande (tack!), Ulric Ilveus som vice ordförande och Stefan Paulin som kassör. I övrigt skedde omval av Björn Nordling, Tryggve Engdahl, Kenneth Olausson, Elisabeth Lundgren och Erik Koppe samt nyval av Sonia Wallentinus. Mattias Ödevidh hade avböjt omval och avtackades för goda insatser under sina åtta år som styrelseledamot.

Omval även av Anita Melinder som revisor och Per Norlin som revisorssuppleant.
Valberedningen omvaldes i sin helhet, så Per Gullberg, Rolf Andersson och Christer Christensen fortsätter även de ett år till.
Årsavgifterna för 2025 beslutades förbli oförändrade.

Vattenrallen, föreningens vandringspris ”för den person som årsmötet, baserat på förslag från styrelsen och enskilda medlemmar, anser ha gjort betydande insatser på ideell basis

Foto: Kenneth Olausson

för Angarnssjöängens och Angarngruppens bästa” tilldelades Mattias Ödevidh ” för att under sina sex år som redaktör för vårt informationsblad föredömligt vidareutvecklat ”Rallen” genom större och positiva förändringar i innehåll, omfång och layout. Rallens viktiga roll att kommunicera Angarngruppens ökade fokus på biologisk mångfald har genom detta arbete avsevärt förstärkts.”

Efter den efterföljande kaffepausen höll Kenneth Olausson ett mycket intressant föredrag om bävern i allmänhet och dess nyetablering i Angarnssjöängen i synnerhet. Tack Kenneth!
Stort tack även till alla funktionärer och övriga årsmötesdeltagare!

Foto: Kenneth Olausson

Utter i Angarnssjöängen

Utter (*Lutra lutra*) brukar ses någon eller några gånger per år vid Angarnssjöängen och har på senare år ökat med ovanligt många observationer under vintern 2023/24.

Text: Christer Hjert, Ove Jansson och Kenneth Olausson

Foto: Christer Hjert

Christer berättar:
”Jag var på väg ner till sjöängen från Örsta en tidig morgon i mars i år när jag från grinden vid Midsommarberget ser tre uttrar på väg söderut vid vasskanten ute vid mittdiket. Två av dem är mindre än den största vilket tyder på att det är en hona med två fjolårsungar. Det var tredje gången jag ser utter vid Angarnssjöängen under vintern och jag tänker att här är det bara att följa med och se vad de tar sig för så jag följer – småspringande - uttrarna söderut och upptäcker till min glädje att de stannar till rakt utanför Lundbydiket. De är fortfarande långt ut men har i vart fall stannat till och påbörjar nu fiske från isen. Men tid, tur och tålamod är naturfotografens tre honnörsord så jag sätter mig bakom Kokullen vid Lundbydiket och väntar. Det visar sig vara en bra strategi då uttrarna sakta men säkert fiskar sig närmare och närmare och är till slut så nära som 25 meter från mig. Äntligen får jag riktigt fina bilder på dem och dessutom en fantastisk upplevelse då jag följt dem i cirka en timme innan de till slut drar sig ut mot vassen och försvinner in i vasshavet.”

Berättelsen ovan hör inte till vanligheterna vare sig vid Angarnssjöängen eller någon annanstans. Utter är nämligen en rätt sällsynt art och enligt Artdatabanken uppskattas beståndet till ca 4 000 reproduktiva individer i Sverige. Artens status ligger 2020 inom gränsen för *livskraftig* och populationen är *ökande* även om den alltjämt betraktas som *nära hotad*. Uttrarna är utbredda över hela landet även om en viss tyngdpunkt finns i landets norra delar. Att det inte är så lätt att se utter beror också på att den främst är nattaktiv även om det inte är jätteovanligt att den både förflyttar sig och födosöker dagtid.

Utseende och förväxlingsrisk

Uttern är vårt största vattenanpassade mårddjur – för att undvika missförstånd är det redan här på sin plats att påpeka att bävern som lever i liknande miljöer och är något större men mindre spolformad inte är ett mårddjur utan Sveriges största gnagare. Uttern tillbringar sitt liv i och kring hav, sjöar älvar och andra vattendrag. Även om den kan röra sig långa sträckor på land så är vattnet dess huvudsakliga element där den söker och finner huvuddelen av

sin föda. En vuxen utter har normalt en längd mellan 90 och 120 cm inklusive svansen (kropp 57–95 cm, svans 35–45 cm) och väger normalt

Foto: Christer Hjert

mellan 7 och 12 kg även om hanar som är både längre och tyngre har observerats.
Pälsen är huvudsakligen mörkbrun med undantag för buken och halsen som går i ljusare gråa färger. Om man ser en utter på land så kan den framstå som lite klumpig och orörlig med sin krumma rygg, stora kropp med korta ben och en kraftig spolformad svans. Skenet bedrar emellertid då den både är snabb och rörlig även på land men det är framförallt i vattnet som den kommer till sin rätt. Den spolformade kroppen är idealisk i vatten och den har simhud mellan tårna. Dessutom är öronen små och stängs vid dykning, detsamma gäller för näsborrarna som också stängs. Uttern har rikligt med morrhår kring nosen och dessa används vid födosök i vatten.

Det enda djur där det föreligger förväxlingsrisk är mink. Minken är dock avsevärt mindre, inte lika kutryggig och har inte samma typ av spolformade svans som uttern. Minken har dessutom betydligt spetsigare nos. Vid ett hastigt möte är det emellertid inte alltid helt enkelt att se skillnad, i synnerhet inte simmande på håll. Simmande utter kan även förväxlas med simmande bäver – bävern smäller dock ofta med sin platta paddelliknande svans när den dyker och är irriterad, till exempel om man har kommit för nära. Uttern dyker däremot i stort sett alltid ljudlöst.

Ekologi

Uttern är solitär och honor och hanar träffas endast regelbundet vid parningssäsongen som i Sverige vanligtvis inträffar under våren (februari – april). Uttrar har hemområden (revir) som patrulleras och markeras. Utterhonors hemområde omfattar ett område på cirka 28 km strandlängd medan hanars hemområden har en storlek på ca 45 km strandlängd – det finns dessutom vissa indikationer på att hemområdena är större i norra än i södra Sverige. Mellan könen kan hemområden överlappa varandra vilket innebär att en hanes hemområde kan omfatta en eller flera honors. Deras gryt ligger i direkt anslutning till vattnet.

För att ett livskraftigt bestånd ska uppstå krävs stora områden med mer eller mindre sammanhängande vattensystem. I små vattensystem som ligger isolerade blir populationerna mycket sårbara eftersom utbytet av individer försvåras eller uteblir. För Angarnssjöängens del är det framförallt norrut som det finns sammanhängande vattenområden genom kontakten med Husaån och i förlängningen Garnsviken. Det bör finna förutsättningar för att uttern etablerar sig alltmer permanent i sjöängen med vidhängande vatten.

Uttern lever främst på fisk men groddjur, kräftdjur, insekter, fåglar och mindre däggdjur kan ingå i dieten, den är opportunist även om stapelfödan är fisk.

Ove berättar:
”När jag kommer till Grävlingholmen går jag ut på plattformen. Jag ser något mörkt med en stor vit fläck på bröstet komma emot mig. Avståndet är långt, vad kan det vara som ser ut så här? Jag tittar i kameran istället och ser då att den vita fläcken är en fisk och att det mörka är en utter som kommer gående i vatten på isen emot mig. Uttern går i land på holmen utanför Grävlingholmen. Det skulle bli fisk till lunch.”

Foto: Ove Jansson

Utter med nyfångad fisk

Foto: Kenneth Olausson

Utter med uppfläkt gädda

Parning

En utter blir könsmogen vid två års ålder. Vanligtvis parar sig uttern under senvintern. Dräktighetstiden är cirka två månader även om avvikelser förekommer och uttrar kan föda året runt. Normalt föds ungarna i Sverige under perioden april – juni. Oftast är de två till fyra i en kull. Ungarna följer honan under cirka ett år. Oavsett antalet ungar som föds överlever sällan fler än två ungar i en kull. Livslängden är runt 4 år men i fångenskap kan en utter bli upp till 15 år.

Hot

Uttern har egentligen inga naturliga fiender men det förekommer att större däggdjur och örnar dödar uttrar. De numera största hoten utgörs dock av miljögifter och trafik. Det händer också att de drunknar av att ha fastnat i fiskeredskap.

Foto: Christer Hjert

Tidigare jagades uttern både för sin päls och för att den betraktades som ett skadedjur på grund av att den konkurrerade med människan om fisktillgången. Numera är uttern fridlyst enligt artskyddsförordningen, vilket innebär att det inte är tillåtet att avsiktligt fånga, döda eller störa uttrar. Den får givetvis inte heller jagas. Det är heller inte tillåtet att skada eller förstöra deras fortplantningsområden. Dessutom tillhör uttern statens vilt enligt jaktlagen och jaktförordningen. Att arten tillhör statens vilt innebär att den som påträffar ett dött djur av sådan art inte får behålla det utan istället ska anmäla händelsen till polisen.

Lite ytterligare fakta

- Uttern är Smålands landskapsdjur.
- Det finns 12 olika utterarter i världen men i Europa finns bara den utter vi har här i Sverige ((dvs. *Lutra lutra*).
- För den lite mer ambitiösa spåraren kan det vara bra att känna till att utterns spillning (som liknar minkens) luktar sötaktigt med inslag av viol medan minkens spillning luktar mycket fränt.
- Utöver vanliga spårstämplar kan man på vintern se rännor i snön som uppkommer av att uttern åker rutschkana i snön.
- Uttern är en konkurrent till minken och det har visat sig att utbredning av utter leder till tillbakagång av mink.

Kenneth berättar:

En mink eller utter rörde sig långt ute i sjöängen. Vi gick åt samma håll och vid Södra maden kom vi så nära varandra så det stod klart att det var en liten utter. Jag fick syn på ett grafiskt vassmönster och väntade tills uttern kom in i området.

Foto: Kenneth Olausson

Utter i snö och vass

Vargrapport

Foto: Kenneth Olausson

Vargar fotograferade i Finland

Text: Hans-Georg Wallentinus

Förr om åren brukade jag ha en stående rubrik i Rallen och dess föregångare om ”varg” i olika tappningar, eftersom det fanns ett aktivt revir i vår närhet, ”Rialareviret”, som också omfattade större delen av Tärnanområdet. Någon av de tidiga varghonorna sökte sig ofta ned till Angarnområdet från Tärnanskogen.

Nu har det börjat röra sig på vargfronten i östra delarna av Uppland igen. Det verkar inte finnas något fast revir ännu, men två olika varghannar finns anledning att räkna med, eftersom det har tagits DNA från två olika djur. Utöver det kan det ju också ha passerat ungvargar på vandring. De vargar som vandrade omkring i Tärnanområdet, kom från revir i Värmland. Efter vad jag förstått har flertalet av reviren i Värmland varit så hårt jagade att det 2023 var reproduktion i bara sex revir av tolv. Så de vargar som kommer fram kanske behövs för att bygga upp varggrupperna i hemområdet igen. Liknande var situationen i Örebro län med fyra reproducerande grupper av totalt åtta revir.

Revir i ”närheten”

Intressant därför att titta på lite mer närliggande revir. Sjundareviret i Södertälje/Gnesta verkade inte vara reproducerande 2023 enligt SLU:s genomgång av svenska vargrevir och vad jag vet har ungvargar därifrån inte någonsin vandrat mot nordost. Däremot har någon blivit ihjälkörd av ett tåg i Skåne.

I Västmanland finns fem revir (av vilka några delas med andra län): Billingbo, Kesberget, Venabäcken, Snösjön och Hälleskogsbrännan. I Uppland finns fyra, av vilka flera delas med andra län: Florarna, Siggefora, Tinäset och Vargmossen (passande nog).

Roslagsvargarna

En varg, som kommer från Siggeforareviret i Uppsala län, har vandrat runt i framför allt Norrtälje kommun sedan i höstas. Den har rivit ett antal får, bl.a. på Väddö. Länsstyrelsen har bekräftat att det är samma varg som den 10 april rev två shetlandsponnyer i Ununge. Skyddsjakt har därför utlysts ännu en gång på denna varg. Kvällen 25 mars rev vargen ytterligare fem får, men sköts strax därefter. Skyddsjakten är därmed avlyst.

Den andra varg som säkert har konstaterats i Roslagen, besökte mer tätbefolkade delar av regionen, som Lidingö, Vaxholm och flera platser i Österåkers kommun. DNA-prov har visat att vargen kommer från Kesberget-reviret i Västmanland. I en av Tärnangrupperna på Facebook noterades under vintern spår av ”ett stort hunddjur” på sjön Hersen, längst österut i Vallentuna kommun. Jag skulle tänka mig att det är samma varg som strax därefter besökte de kommuner jag nämnde. Denna varg verkar inte ha varit intresserad av att anfalla några husdjur.

Kanske ska vi på sikt bereda oss på att det åter kan bli ett vargrevir i vårt närområde? På gott och ont.

Mer läsning:
SLU. Pågående varginventering i Sverige vintern 2023-2024 (sök på slu.se)
Skandobs. Rapportering av rovdjur. (Gå till skandobs.se.)

Ringmärkning

Nu återupptar vi ringmärkningen i Angarnssjöängen!

Text och bild: Kenneth Olausson

Busksångare

Ringmärkning i Angarnssjöängen har skett vid olika tillfällen sedan 1930-talet. Till en början lite sporadiskt och fram till 1971 hade 297 fåglar ringmärkts. Mellan 1972–1981 gjordes en större organiserad satsning och då ringmärktes över 10 000 fåglar. Därefter har verksamhet bedrivits i mindre skala och efter 1993 har ingen ringmärkning skett.

De över 10 000 ringmärkta fåglarna fördelade sig på 104 arter där blåhake stod för det mest imponerande antalet med över 3 000 individer. Det visar att Angarnssjöängen var/är en av de mest betydande rastplatserna för blåhake i Sverige. 127 återfynd av fåglar som ringmärkts i Angarnssjöängen har gjorts runt om i Europa, Afrika och Asien vilket bidragit till kunskapen om fåglars flyttvägar och beteenden.

I vintras tog Ian Henshaw från Ringmärkningscentralen kontakt och undrade om Angarngruppen var intresserade av att börja ringmärka igen. Ian som även är medlem i vår förening undrade om vi inte skulle delta i Ringmärkningscentralens (Naturhistoriska riksmuseet) CES-projekt (Constant Effort Sites). Ringmärkningen inom CES-projektet är standardiserad för att resultaten ska kunna jämföras mellan olika år. Arbetet fokuserar på ringmärkning av småfåglar under häckningstid. Ringmärkning sker vid 12 fångsttillfällen under maj-augusti. Angarngruppens styrelse blev direkt intresserade och ett gemensamt arbete påbörjades. Vi i Angarngruppen ville lägga till ringmärkning av flyttande nordliga småfåglar under september vilket Ian ställde sig positiv till.

I Angarnssjöängens fågelskyddsområde råder beträdnadsförbud under den tid som ringmärkningen ska genomföras. Inga fåglar får ju heller fångas i ett naturreservat så tillstånd för ringmärkning krävs därför från Länsstyrelsen. Vi skickade in en ansökan om att få bedriva ringmärkning i sjöängen under en tid om fem år.

Till vår stora glädje fick vi den 13 maj ett positivt besked så nu har det förberedande arbetet startat. Själva ringmärkningen planeras att starta i slutet av maj, början av juni. Den kommer ske efter mittdiket från Lundbydiket och västerut.

Ansvarig ringmärkare är Ian Henshaw med assistans av Erik Koppe och Kenneth Olausson. Resultat från första årets arbete kommer att publiceras under hösten.

Videsparv

Kommer vi möjligtvis få se de spännande arterna busksångare och videsparv i näten i år?

Programöversikt

15 maj till 15 september 2024

OBSERVERA: Ändringar/kompletteringar av programmet läggs ut på *www.angarngruppen.se* Kontrollera där innan du ger dig iväg.

25 maj lördag, 15 juni, 13 juli, 10 aug., 14 sept. **NATTLYS.** Se webbplatsen för starttid och samlingsplats. Värd Ulric Ilveus i samarbete med Stockholms Entomologiska Förening.

5 juni onsdag. **MÅNADSRUNDA.** Samling vid Örsta 07.30. Värd Stefan Paulin.

7 juni fredag. **NATTSÅNGAREXKURSION.** Samling vid Örsta P 21.30. Värd Ulric Ilveus.

15 juni lördag. **WORKSHOP KÄRLVÄXTER**. Se webbplatsen för mer information.

3 juli onsdag. **MÅNADSRUNDA.** Samling vid Örsta 07.30. Värd Tryggve Engdahl.

6 juli lördag. **BIOBLITZ**. Skesta hage. Se webbplatsen för mer information. Värd Ulric Ilveus.

14 juli söndag. **FJÄRILSEXKURSION**. Samling Skesta hage P 10.00. Värd Gunnar Hesse.

7 augusti onsdag. **MÅNADSRUNDA**. Samling vid Örsta 07.30. Värd Gunnar Hesse.

10 augusti lördag. **WORKSHOP TROLLSLÄNDOR.** Se webbplatsen för mer information.

24 augusti lördag. **WORKSHOP SPINDLAR**. Se webbplatsen för mer information.

4 september onsdag. **MÅNADSRUNDA**. Samling vid Örsta 07.30. Värd Per Gullberg.

NÄSTA NUMMER AV RALLEN
kommer ut i september.
Manusstopp 2 september 2024. Idéer, textförslag och fotografier mottages tacksamt till
rallen@angarngruppen.se
© Angarngruppen och respektive författare
© Fotografier respektive fotograf

Angarngruppens styrelse

Ordförande:
Gunnar Hesse
tel. 070-556 66 34
gunnarhesse@hotmail.com

Vice ordförande och sekreterare:
Ulric Ilveus
tel. 073-960 05 57
ulric@ilveus.se

Kassör:
Stefan Paulin
tel. 070-227 45 13
kontakt@angarngruppen.se

Inventeringssektionen:
Erik Koppe
tel. 070-899 47 77
erik.koppe56@gmail.com
Kenneth Olausson
tel. 070-592 68 63
kenneth@komp.se

Naturvårdssektionen:
Tryggve Engdahl
tel. 070-725 79 15
tryggveengdahl@live.se
Sonia Wallentinus
tel. 070-492 29 24
sonia.wallentinus@conec.se

Informationssektionen - Rallen:
Redaktionsrådet
rallen@angarngruppen.se

Informationssektionen - Webbplatsen:
Björn Nordling
Tel. 070-580 44 06
webmaster@angarngruppen.se

Medlemsregistret:
Elisabeth Lundgren
Tel. 070-495 57 60
elisabeth.lundgren@fibermail.se